
GENES AND CROWDS - THE FORECASTED ROAD TO “SELFISH SELF-DESTROY”

Borislav Radoslavov

Sofia University “St.Kliment Ohridski”, Bulgaria, borislav_rg@abv.bg

Abstract: There are invisible powers, the so-called "father of manipulation" Edward Bernays says, who control the destinies of millions. The researcher proves right a century later that it is not always realized to what extent the words and actions of the most influential public figures are dictated by clever individuals operating behind the scenes. Nor - and this is even more important - the extent to which our thoughts and habits are modified by authority. And that invisible governance is increasingly concentrated in the hands of a few at the enormous expense required both of manipulating the social machine, managing the opinions and habits of the masses, and creating public and media images.

In order to gain a deeper insight into this art of changing the attitudes and actions of human beings, to the point of successful manipulation and the achievement of desired results, it is essential to give deeper attention to an extremely important question - that of the human gene and the wisdom of crowds.

The British humanist and evolutionist Richard Dawkins maintains that the dominant quality to be expected from a successful gene is ruthless selfishness. And since we are born selfish and life in human society is based on the gene law of universal ruthless selfishness, it follows that it will be very difficult for us to learn nobility and altruism from now on.

Dawkins' view of the nature of human beings as survival devices - robots programmed to store selfish molecules called genes - is also supported by Matt Ridley. No one has guessed, says the Oxford Ph.D. British scientist, that when we read the code of life, we will find that it is full of examples of parasitical selfish exploitation.

In a similar context is Malcolm Gladwell's understanding of the development and improvement of the human race and community. Every giant leap in a field, says the geneticist, is also a giant leap in humanity's ability to destroy itself. In this sense, the author adds, with the development of technology, the scales and the catastrophic side of the coin grow exponentially. This leads to a fetishization of the notion of progress even when it makes no real difference to people.

The subject of the article is the scientific view of genes and crowds in the context of their self-destructive action. The subject of the present work is the domino of consequences outlining the end result of human visible and invisible actions and inactions. The purpose of the publication is to analyze and highlight the features and specifics of human nature based on the latest scientific achievements with an emphasis on the use of knowledge for the sustainable development of societies in the conditions of increasingly frequent and unforeseen critical circumstances and emergency situations.

Keywords: Genes, crowds, selfishness, manipulation, self-destruction

ГЕНИ И ТЪЛПИ – ПРЕДИЗВЕСТЕНИЯТ ПЪТ ДО „ЕГОИСТИЧНОТО САМОРАЗРУШЕНИЕ“

Борислав Радославов

Софийски университет „Св.Климент Охридски“, България, borislav_rg@abv.bg

Резюме: Има невидими властници, казва определяният за „баща на манипулацията“ Едуард Бернайс, които контролират съдбите на милиони. Изследователят се оказва прав цял век по-късно, че обикновено не се осъзнава до каква степен думите и действията на най-влиятелните публични личности са диктувани от ловки лица, действащи зад кулисите. Нито това - и то е още по-важно - до каква степен нашите мисли и навици са модифицирани от авторитети. И че невидимото управление все повече се съсредоточава в ръцете на малцина заради огромните разходи, необходими както за манипулирането на социалната машина, управляваща мненията и навиците на масите, така и създаващи публични и медийни образи.

За да се вникне по-задълбочено в това изкуство на промяната на нагласите и действията на човешките същества, до степен на успешна манипулация и постигането на търсени резултати, от съществено значение е да се обърне по-задълбочено внимание на един изключително съществен въпрос - този за човешкия ген и разсъдъка на тълпите.

Британският хуманист и еволюционист Ричард Докинс поддържа тезата, че доминиращото качество, което трябва да се очаква от един преуспял ген, е безмилостният егоизъм. А от това, че сме родени егоисти и

животът в човешкото общество се основава на генния закон за всеобщата безмилостна себичност, следва, че ще ни бъде много трудно да се учим на благородство и алтруизъм оттук нататък.

Схващането на Докинс за същността на човешките същества като устройства за оцеляване - роботи, програмирани да съхраняват егоистичните молекули, наречени гени, поддържа и Мат Ридли. Никой не е допускал, посочва защитилият докторат в Оксфорд британски учен, че, когато разчетем кода на живота, ще установим, че той е пълен с примери за паразитна егоистична експлоатация.

В сходен контекст е разбирането и на Малкълм Гладуел за развитието и усъвършенстването на човешкия род и общността. Всеки огромен скок в дадена област, казва изследователят на генните характеристики, е и огромен скок в способността на човечеството да се самоунищожи. В този смисъл, добавя авторът, с развитието на технологиите мащабите и катастрофалната страна на медала нарастват експоненциално. Това води до фетишизиране на схващането за прогрес дори когато това не води до реална разлика за хората.

Обект на статията е научният поглед върху гените и тълпите в контекста на саморазрушителното им действие. Предмет на настоящия труд е доминото от последици, очертаващи крайния резултат от човешките видими и невидими действия и бездействия. Цел на публикацията е да анализира и открие особеностите и спецификите на човешката природа въз основа на последните научни достижения с акцент използването на знанието за устойчивото развитие на обществата в условията на все по-чести и непредвидени критични обстоятелства и извънредни ситуации.

Ключови думи: Гени, тълпи, егоизъм, манипулация, саморазрушаване

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Въпросите за произхода на човека и последващото усъвършенстване, както и създаването и развитието на комуникационния процес от най-дълбока древност до наши дни вълнуват множество изследователи. Всяка историческа епоха търси своите отговори в съответствие с нивото на развитие на науката, от една страна, и с господстващия строй с неговата идеология, от друга. Информацията как да се справяме с настоящето, за да оцеляваме в бъдещето, задължително се събира в миналото, посочва Докинс.

Проучванията и налаганите през годините теории често са съпътствани с пропаганден оттенък. Векове наред религията и метафизиката са сред основните обяснения на произхода на човечеството и неговата по-нататъшна реализация в обществения строй като начин на поведение чрез теориите за масовата комуникация с различните ѝ аспекти. Раждането на човечеството и постепенното му развитие са съпътствани от непрестанни противоборства, открили и оформили през времевите отрязъци различен по своята същност манипулативен инструментариум за въздействие върху масите.

Германският философски антрополог Ернст Блох, подобно на Шелер, Плеснер и най-вече Гелен, разглежда човека като „незавършено“ по своята природа същество, обречено на постоянен стремеж да „надскочи себе си“, да отиде отвъд своето страдащо от „адаптивен недостиг“ естествено състояние. Схващането на автора е, че и в най-елементарните си форми на съществуване човек живее чрез проекти за задоволяване на желанията си.

Английските философи Бентам и Мил също описват разбирането за човешкия живот като търсене на личната полза и егоизма като средство за постигане на своето щастие. Ницше от своя страна призовава човек към задоволяване на всички свои инстинкти, към покоряване на другия, към печелене на власт над тях и към постигане на свръхчовека, който стои отвъд добро и зло и на когото всичко е позволено.

И така, година след година, епоха след епоха светът достига до неподозирани някога висоти на усъвършенстване, движейки се по ръба на бръснача по отношение на непоправимите щети вследствие на своята алчност, егоцентризъм, липса на емпатия и любов, саморазрушителна вгълбеност в целите на всяка цена, чревоугодничество, подмяна на ценности. Как и защо се стигна дотук? Предизвестена ли е пагубната човешка дейност още от хилядолетия насам? Заложена ли е действително себичността в гените на хората? Защо бездната между бедни и богати става все по-огромна и непреодолима? Кула от карти ли е съвременната обществена парадигма? На тези въпроси ще се опита да даде отговор настоящия труд, поставяйки си за задача да потърси и изведе констатациите от научния поглед върху актуалната проблематика за развитието на човечество и Вселена.

2. ГЕНИ И ТЪЛПИ - ОТ НАУКА ЗА МАНИПУЛАЦИЯТА КЪМ УПРАВЛЕНИЕ НА МАСИТЕ И КУЛТА КЪМ ПАРИТЕ

Алберт Айнщайн споделя разбирането, че развитието на индустрията и машините прави борбата за живот много по-сурова и в ущърб на развитието на индивида. В политиката лидерите не просто са загубили своя чар и не са на ниво, казва хуманистът, но независимостта и чувството за справедливост на гражданина са намалели значително.

Този аналитичен прочит е подкрепен от вижданията и на Пол Нърс. Засега твърде малко от политическите лидери обръщат достатъчно внимание на огромното въздействие, което оказват науката и техниката върху нашия живот и икономиката, твърди Нобеловият лауреат. Докато Ювал Ноа Харари стига по-далеч, формулирайки тезата за „безползната класа“ през XXI век като най-важният икономически въпрос. А именно - какво ще правят съзнателните човеци, когато разполагаме с високоинтелигентни несъзнателни алгоритми, които вършат почти всичко по-добре. Говорейки за технология и общество, въпросът е да се идентифицират структурите, които позволяват на индивидите и групите в дадено общество да живеят в хармония с продуктите на своята индустрия, анализира в идентичното си изследователско поле десетилетия по-рано френският политолог Люсиен Сфез.

Демократичният парламентарен режим, който се основава на тази независимост, на много места е разклатен. Появяват се диктатури, отбелязва изследователят, които сега биват толерирани, защото човешкото чувство за достойнство и правата на индивида не са достатъчно силни. За две седмици овцеподобните маси могат да бъдат приведени с помощта на вестниците до такова състояние на буйна ярост, казва Айнщайн, че мъжете се съгласяват да сложат униформи, да убиват и да бъдат убивани в името на безползните цели на няколко заинтересовани страни.

Тази способност на човешкия мозък да бъде неусетно манипулиран по начини, които променят бъдещото поведение, си има своето обяснение. Дейвид Игълман, преподавател по неврология в Станфордския университет, го нарича „гъделичкане на мозъка под повърхността на съзнанието“, като съществено негово проявление е ефектът на илюзията за истина – по-вероятно е да повярвате, че някакво твърдение е вярно, ако вече сте го чували преди, независимо дали то наистина е вярно.

По този начин, формулира и своето идентично становище Стивън Пинкър, свободната воля е енигма. Как може действията ми да са избор, за който съм отговорен - казва професорът по психология от Харвардския университет, - ако са изцяло причинени от гените ми, възпитанието ми и мозъчното ми състояние? Някои събития са детерминирани, други са случайни - как е възможно изборът да не е никое от тях, казва ученият.

Пинкър обобщава, че над два милиарда души, около една четвърт от човечеството, са потискани от автократични режими. Почти една пета от хората нямат основно образование, а почти една шеста са неграмотни. Всяка година пет милиона души загиват при злополуки, а над 400 000 стават жертва на убийство. Почти 300 милиона души по света са клинично депресирани, като 800 000 от тях ще се самоубият тази година. А въпросът доколко разумна е надеждата за продължаващ прогрес виси със страшна сила.

Уолтър Липман развива десетки години по-рано своята теория, в която пространно обяснява как в демократичните общества трябва да се извършва манипулация в политиката. Тя е известна като „теория за постепенната демокрация“, в която се разграничават две ключови съставки: т.нар. „специална класа“, или хората, които анализират, изпълняват, вземат решения и управляват държавата, т.е. небезизвестният политически елит; и т.нар. „заблудено (объркано) стадо“, което ще рече цялото останало население независимо от неговата социална стратификация, от което трябва да се пазим, за да не ни стъпче в яростта си. Липман разгръща и тезата, че пропагандата не е възможна без определени форми на цензура, а цензурата и тайната пресрещат голяма част от информацията още при нейния източник.

В своята „Пропаганда“ Жак Елюл обяснява, че основното регулиране или оформяне на населението се прави не чрез програмите на различните медии, а чрез самите медии и чрез самия език, който ние приемаме за даденост. Елюл схваща идеята за тотално осъществяване на пропагандата, като пропагандистът трябва да използва всички технически средства, с които разполага - преса, радио, телевизия, плакати, митинги, обикаляне от врата на врата. Тоест - самите медии, както и цялата културна основа, са форми на езика и на това, което Бейкън нарича „Идоли на площада“.

Елюл разгръща теорията, че директната пропаганда, целяща модифицирането на мненията, трябва да се предшества от пропаганда, която е социологическа по характер, бавна, обща, стремяща се да създаде климат и атмосфера на благоприятно благоразположение.

В сходен контекст са размишленията и на българския медиен експерт Маргарита Пешева, според която в епохата на информационно доминиране далеч по-убедителни изглеждат дискретните пропагандни внушения, чиято манипулативност не е толкова афиширана, а техните манипулогеми се разпознават все по-трудно.

Американският изследовател Уолтър Пайнкоук твърди, че „всеки, който отваря уста, за да говори с някого, има по същество само едно намерение: иска да го манипулира и да извлече от това най-голяма възможна полза“. Психологът Ерик Фром в своята книга „Бягство от свободата“ още през 1941 г. пише, че „общуването между една и друга личност е загубило непосредственото си хуманно качество и е повлияно от манипулацията и механичните форми“, а руският автор Николай Козлов смята, че „скритото влияние над другия - това е реалността на човешките взаимоотношения“.

Изхождайки от сентенцията на швейцарския учен Адолф Портман, че манипулацията е основен феномен на човешкото битие и анализирайки нейния генезис, Милена Цветкова достига до заключението, че той се крие в психиката на тълпата. Защото не можем да отречем - казва изследователката, че е по-лесно да се появи някой, който да ни внуши какво да мислим, какво да четем, в какво да вярваме и как да действваме, да се доверим на някого, който ще ни спести време и енергия за вземане на определено решение, тъй като или не можем, или не искаме да се доверим на себе си, или пък се страхуваме от отговорност.

В този контекст народопсихологът Сава Джонев откроява термина „груповщина в мисленето“, който описва като „особено опасна форма на конформизъм“. Явлението се проявява като неадекватна стратегия на индивидите при взимане на решения.

Схващането, че контролирането на общественото мнение е в основата на всяко управление, от най-деспотичното до най-свободното, води началото си от шотландския философ и историк Дейвид Хюм в неговия труд „Изследване на човешкия разум (1748), но с едно важно уточнение. То е далеч по-съществено за по-свободните общества, в които послушанието не може да бъде налагано с камшик. Напълно естествено е съвременните институции за контролиране на мисленето - наричани откровено пропаганда, да възникнат в истински свободните общества, обобщава Ноам Чомски.

Изследователят подчертава в своите проучвания, че пропагандата се е превърнала в организирана и твърде самоуверена индустрия само в рамките на последния век - като се започне през първото координирано пропагандно Министерство на информацията във Великобритания по време на Първата световна война със задача да насочва мисленето на по-голямата част от света и реакцията на администрацията на Уилсън със създаването на първата щатска пропагандна агенция - Комитета за Обществена информация.

Човешкият биокомпютър постоянно бива програмиран от околната среда, непрекъснато, просто и естествено под нивото на осъзнаване. Това разбиране на американския учен и психоаналитик Джон Лили в неговия труд „Центърът на циклона“ се отразява огледално в теорията на Едуард Бернайс за „потенциално пластичното обществено мнение“, възприемано от изследователя на пропагандните техники като „термин, описващ смъртно определена, флуидна и изменчива група от индивидуални преценки“, явяващо се съвкупният резултат на индивидуалните мнения.

Винаги, когато на дадено място се съберат индивиди, скоро след това се наблюдава зараждането и възникването на тълпа: индивидите се смесват помежду си и в тях се извършва метаморфоза. Те придобиват обща природа, която задушава тяхната собствена, и над тях се налага една колективна воля, която принуждава индивидуалната им воля да замлъкне. Подобно развитие, смята Серж Московичи, представлява истинска опасност и мнозина в такива случаи имат усещането, че са погълнати от множеството.

Социалният психолог отдава заслуженото на своя сънародник Гюстав Льо Бон (и зараждането на психологията на тълпите във Франция), който довежда до край схващането на Фройд, че „колективните състояния са аналогични на хипнотичните състояния“.

Льо Бон очертава свойствата на индивида при присъединяването му към тълпата, в която претърпява значителна промяна. Виждането на антрополога е, че неговата съзнателна личност се заличава, доминира подсъзнателното, мислите и чувствата „чрез заразяване“ са ориентирани в една и съща посока, появява се тенденция за незабавна реализация на внушените идеи. Индивидът, казва Льо Бон, не е повече самият той, а автомат, чиято воля вече не може да го направлява“. Според него пет черти обрисуват характера на тълпата - импулсивност, внушаемост, нерационалност, преувеличение на чувствата и непостоянство.

В тълпата хората загубват индивидуалността си, подчиняват се на общия дух, който отстъпва на безсъзнателните и инстинктивни прояви, чувството за отговорност се губи, страстите вземат превес над интелекта, добавя Трифон Трифонов. Председателят на Съюза на учените в България (1980 – 1982) описва личността в тълпата като силно възприемчива на внушения, която изпада в състояние на импулсивност, раздразнителност и висока чувствителност. Тя е неспособна да изгради собствено мнение и ако има такава тя го губи, когато е в тълпата.

От своя страна Московичи се опира и на сведенията на Мопасан, чийто наблюдения сочат, че „интелигентността се засилва, след като човек започне да живее сам, и започва да отслабва, щом като човек отново се смеси с останалите хора“. Способността за интелектуална инициатива, за проявяване на свободна воля, за мъдро разсъждение и дори за проникателност на всеки отделен човек напълно изчезва от момента, в който индивидът се смесва с масата хора, допълва Мопасан.

Това, смята Московичи, до голяма степен се дължи на парите, които разрушават основата на йерархията в междуличностните взаимоотношения. На преден план е оформена изцяло нова такава, базирана не на обичта и признателността, а на науката за средствата и целите. По този начин, казва изследователят, се обновяват основите на властта в нашето съвременно общество. Това обновяване според възгледите на автора

оприличават парите като „родина на безродните“, а в обществото е оформена „ментална наклонност да превръщаме парите в самоцел“.

Парите имат и още по-тъмна страна, допълва Ювал Ноа Харари. Рушейки стените, които крепят традиционните общности, религии и държави, парите постепенно превръщат света в един голям и бездушен пазар. Свършат ли те, няма доверие. В един капиталистически свят повечето предприятия са ръководени от нуждата да правят печалба, а понастоящем правенето на печалба твърде често сочи в посока, различна от похода за устойчивост, подкрепя тезата и Дейвид Критчън.

3. БУНТЪТ НА ПЕТТЕ П: ПРОПАГАНДА / ПОТРЕБЛЕНИЕ / ПРЕЗРЕНИЕ / ПРЕСТЪПНОСТ / ПОПУЛИЗЪМ

Историята помни множество примери за формиране на обществено мнение на ръководители чрез силата на първоначално зараждащите се, а впоследствие и постепенно усъвършенстващи се пропагандни техники. Докато летописецът на Александър Македонски – Калисфен, имал грижата да създава положителен образ на своя повелител чрез непрекъснатото му възхваляване и чрез фабрикуване на хвалебствени митове за него, то никой политик в историята на Рим преди Цезар не е успявал да си създаде толкова бляскав ореол като личност, загрижена за своята популярност сред всички слоеве на населението. Ако в своите „Аналекти“ Аристотел изрично препоръчва подходящи форми на говор, писане и политическа реторика за убеждаването на обществото при пропагандирането на различни социално-политически идеи и лидери, в древна Индия специално назначен човек от краля отговарял за контактите му с хората. Обстоятелство, което всъщност не е нищо друго освен „раждането“ на ранната политическа (публична) комуникация.

В по-ново време, медиите запазват своето въздействие върху общественото мнение, докато постепенното налагане на четвъртата индустриална революция фундаментално променя картата на комуникациите. Хората стават все повече и повече свързани с устройствата, а тези устройства стават все по-свързани с телата ни, заключава Клаус Шваб. Основателят и председател на Световния икономически форум говори за все по-голям риск от манипулация на общественото мнение посредством компютърното присъствие навсякъде в живота ни и наличието на суперкомпютър в джоба ни. Днес битката е за това кой нов политически дискурс ще установи общите правила на контрол над новата дигитална среда и тя се характеризира с напрежение между различните универсалистични стремежи, добавя проф. Милад Дуеи от Университета Лавал, Квебек.

Живеем в озадачаващ свят, казва Стивън Хокинг. Искаме да разберем логиката на ставащото около нас и да запитаем: Каква е природата на вселената? Какво е нашето място в нея, откъде се е появила тя и откъде сме дошли ние? Защо тя е такава, каквато е? Хокинг предвижда, че в определен момент в следващите сто години компютрите ще изпреварят хората по интелект така, както нашият превъзхожда интелекта на охлюв.

В този контекст Стефан Хесел призовава към истински мирен бунт срещу средствата за въздействие върху масите, предлагащ на младите бъдеще, за което ще са характерни единствено стремежът към по-голямо потребление, презрението към по-слабите и към културата, всеобщата амнезия и безмилостната надпревара. Дипломатът, избягал от лагерите в Бухенвалд и Дора, и един от съставителите на Всеобщата декларация за правата на човека изрича мисълта, че „създанието означава съпротива, съпротивата означава съзидание“. Големите революции може наистина могат да станат рядкост, казва Джон Лукач, но рядкост ще станат също приватността, сигурността, законният ред, семейството, докато в нашите демокрации се задава въпросът дали отслабването на авторитета на държавата ще доведе до още по-голямо увеличаване на престъпността, зависимост по отношение на сигурността и разделение между силните и страхуващите се от тях, ключова роля в което играе и популизъмът.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ, ИЗВОДИ, ПОУКИ И БЪДЕЩЕ

Номерът е да направим така, казва Бил Брайсън, че никога да не достигнем края. И за това, почти със сигурност ще е нужно доста повече от голям късмет. Всичко, от което се нуждаем, е воля, допълва Дейвид Атънбъро. Следващите няколко десетилетия, казва британският учен, ще бъдат нашата последна възможност да построим стабилен дом за себе си и да възстановим богатия, здрав и прекрасен свят, който сме наследили от далечните си предци. Днес повече от всякога ни трябва мисъл - посочва политологът Димитър Димитров, - силна и проницателна, която в съзвучие с времето, в което живеем, да ни зарежда с положителна енергия.

Вероятно е прав и един от най-изтъкнатите съвременни философи Даниъл Денет, че са необходими потиснически политически и социални системи, изпълнени с много злини, за да се създаде богата почва, от която са се родили едни от най-великите произведения на изкуството. И че за това са нужни робство и деспотизъм, недопустими различия в жизнените стандарти на богати и бедни, както и твърде много

невежество. А невежеството е необходимо условие за съществуването на много прекрасни неща. Детската радост от подаръците, донесени от Дядо Коледа, е вид радост, която бързо ще изчезне заедно с невежеството. Когато детето порасне, то може да предаде тази радост на своите деца, но ще помни също така, че в един момент тя е изгубила стойността си за него.

ЛИТЕРАТУРА

- Айнщайн, Ал. (2018). Как Виждам Света. София: Сиела
- Атънбъро, Д. (2021). Живот На Нашата Планета. Пловдив: Хермес
- Бернайс, Е. (2019). Пропаганда. София: Изток-Запад
- Бернайс, Е. (2020). Формиране На Общественото Мнение. София, Изток-Запад
- Бондиков, В. (2011). Манипулация И Публична Комуникация: Митове И Реалности. София: Парадокс
- Брайсън, Б. (2015). Кратка История На Почти Всичко. София: Сиела
- Денет, Д. (2014). Опасната Идея На Дарвин. Еволюцията И Превъплъщенията На Живота. София: Изток-Запад
- Джонев, С. (1996). Социална Психология. Том 3. София: Софи-Р
- Димитров, Д. (2017). Власт И Политика. Пловдив: Вуси
- Докинс, Р. (2015). Себичният Ген. София: Изток Запад
- Докинс, Р. (2022). Най-Великото Шоу На Земята. София: Сиела
- Дуеи, М. (2011). Големият Дигитален Обрат. София: Нбу
- Игълман, Д. (2022). Инкогнито. Тайният Живот На Мозъка. София: Сиела
- Липман, У. (2001). Общественото Мнение. София: Лик
- Льобон, Г. (2017). Психология На Тълпите. София: Веси
- Маклуън, М., & Маклуън, Е. (1995). Закони На Медиите. София: Уи „Св. Климент Охридски“
- Манолов, Г. (2005). Политическият Имидж - Формулата На Успеха. Пловдив: Марица
- Московичи, С. (2007). Ерата На Тълпите. София: Дамян Яков
- Московичи, С. (2008). Машина За Богове. София: Дамян Яков
- Крисчън, Д. (2019). Произход На Всичко. От Големия Взрив До Далечното Бъдеще. София: Сиела
- Мунк, П. (2019). Предстоят Ли Най-Добрите Дни За Човечеството? Дебатите На Мунк. София: Сиела
- Нърс, П. (2022). Какво Е Животът? София: Сиела
- Пешева, М. (2000). Брод. София: Магус
- Пинкър, С. (2011). Как Работи Умът? София: Изток Запад
- Пинкър, С. (2018). Просвещение Сега. София: Изток Запад
- Ридли, М. (2019). Геномът. София: Сиела
- Трифонов, Т. (1995). Психология На Личността. София: Памет
- Харари, Ю. Н. (2016). Sapiens. Кратка История На Човечеството. София: Изток-Запад
- Харари, Ю. Н. (2018). Homo Deus. Кратка История На Бъдещето. София: Изток-Запад
- Хесел, С. (2011). Възмутете Се. София: Колибри
- Хокинг, С. (2010). Кратка История На Времето. София: Бард
- Хокинг, С. (2018). Кратки Отговори На Големите Въпроси. София: Бард
- Чомски, Н. (2004). Хегемония Или Оцеляване. София: Бард
- Шваб, К. (2016). Четвъртата Индустириална Революция. Пловдив: Хермес
- Sfez, L. (1988). Critique De La Communication. Paris: Editions Du Seuil